

З огляду на відсутність достатнього ефективного сучасного цивілізаційного досвіду щодо розв'язання досліджуваної проблеми надексплуатації суспільним господарством природних ресурсів, практика суперечності між ними, на наш погляд, залишається переважно антагоністичною. Стан екології є індикатором взаємовідносин суспільства з природою, антагоністична ситуація між якими зміниться на кращу лише, якщо втратить актуальність загроза глобальних екологічних катаклізмів.

Література

1. Маркс К. Сочинения / К. Маркс, Ф. Энгельс. – М.: Государственное издательство полит. лит. СССР, 1961.
Т.19. – 1961. – с. 228;
Т. 25, ч. 1. – 1961. – с. 248.
2. Маркс К. Капітал. Т. 1 / К. Маркс. – К.: Державне видавництво політ. літ. УРСР, 1954. – С. 169–178.
3. Корнійчук Л.Я. Економічне зростання і сталий розвиток / Л.Я. Корнійчук // Економіка України. – 2008. – № 3. – С. 84–92.
4. Корнійчук Л.Я. Історія економічної думки України: навч. посібник / Л.Я. Корнійчук. – К.: КНЕУ, 2004. – 431 с.
5. Подолінский С.А. Вибрані твори / С.А. Подолінский; [упоряд. Л.Я.Корнійчук]. – К.: КНЕУ, 2000. – 328 с.
6. Вернадський В.И. Научная мысль как планетарное явление / В.И. Вернадський. – М.: Наука, 1997. – 150 с.
7. Руденко М. Енергія прогресу / М. Руденко. – К.: Молодь, 1998. – 527 с.
8. Иноземцев В.Л. Современное постиндустриальное общество: природа, противоречия, перспективы / В.Л. Иноземцев. – М.: Логос, 2000. – 304 с.
9. Філіпенко А.С. Економічний розвиток сучасної цивілізації: навч. посібник / А.С. Філіпенко. – К.: Знання, 2000. – 174 с.

УДК 330.341.2:553.04

В.В. МАТЮХА, М.Т. МОВЧАН

Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

**ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ВАЖЕЛІ ЯК ДІЄВИЙ ІНСТРУМЕНТ
ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СФЕРОЮ НАДРОКОРИСТУВАННЯ**

Відповідно до Конституції України для нашої країни характерна державна форма власності на надра та державне управління процесом їх використання.

Відомо, що управління, яке побудоване на науковій основі, здатне різко прискорити розвиток виробництва та значно підвищити його ефективність. Зміни, які відбулися за останні роки у сфері економічних відносин надрокористування, вказують на те, що в процесі управління цією сферою поряд з традиційними застосовувались якісно нові способи організації, планування, контролю координації. Як свідчить світова практика, якісних зрушень у сфері управління фондом надр можна досягнути за рахунок інституціоналізації сфери надрокористування. Інституціоналізацію економіки

держави, включаючи і надрокористування, слід розглядати як особливий економічний ресурс.

Метою цієї роботи є визначення сутності процесу інституціоналізації сфери надрокористування, аналіз інституціональних важелів як дієвого інструменту державного управління нею та розробка на його основі пропозицій щодо підвищення ефективності управління.

Інституціональний підхід до економічних процесів у будь-якій сфері національного господарства, зокрема надрокористування, полягає в їх упорядкуванні, збереженні необхідної для суспільства міри підпорядкування приватних інтересів суспільним. Надзвичайна популярність такого підходу потребує, на думку фахівців, окремої уваги [1].

Ми вважаємо, що процес інституціоналізації сфери надрокористування має розглядатися через понятійний апарат.

Робоче визначення інституціоналізації сфери надрокористування, яке можна взяти за основу, наведене в роботі [2], а саме: це процес систематизованого нормативного закріплення і регулювання гірничих відносин між суб'єктами господарювання (надрокористувачами) і державою як власником надр за допомогою формування та впровадження у практику відповідних інституцій (норм і правил, стандартів), що в сукупності створюють інституціональне середовище (правове поле,) в якому діють суб'єкти господарювання (надрокористувачі) та організації контролю за їх виконанням.

Управління вітчизняною сферою надрокористування здійснюється державою за допомогою економічно-правового механізму, який базується на платно-дозвільній основі і спирається на економічний, правовий та адміністративно-організаційний методи управління, які, у свою чергу, мають відповідні важелі регулювання.

Слід зазначити, що методи управління – це способи здійснення функцій управління, що забезпечують досягнення поставлених цілей. З їх допомогою орган управління впливає на окремих працівників і підприємство в цілому.

Ураховуючи той факт, що в науковій літературі немає конкретних визначень методів управління сферою надрокористування, ми пропонуємо наступні.

Економічний метод управління сферою надрокористування – це спосіб впливу держави на еволюційний розвиток мінерально-сировинного комплексу за допомогою відповідних економічних важелів (податків, пільг, субсидій, зборів, тарифів). До економічного методу управління сферою надрокористування належить стратегічне і поточне планування розвитку мінерально-сировинної бази.

Правовий метод управління сферою надрокористування – це спосіб впливу держави на регулювання гірничих відносин у цій сфері між суб'єктами господарювання і державою під час розвідки та розробки родовищ за допомогою формування і впровадження у практику відповідних нормативно-правових актів, що визначають зміст регулювання і в сукупності створюють правове поле, в якому мають діяти господарюючі суб'єкти (надрокористувачі).

Адміністративно-організаційний метод управління сферою надрокористування – це спосіб впливу на неї з боку держави за допомогою організаційних заходів та адміністративних важелів (ліцензій, квот, санкцій і штрафів, стандартів), які регламентують вимоги до розвитку мінерально-сировинного комплексу та раціонального використання надр.

Упливовими інституціональними важелями державного регулювання сфери надрокористування є інструменти податкової, бюджетно-фінансової, митно-тарифної та інвестиційної політики. Крім економічних важелів, суттєвий вплив на розвиток та відтворення мінерально-сировинної бази мають суто адміністративні (квоти, ліцензії, приписи, штрафи та ін.) і правові (законодавчі).

Ураховуючи, що в Україні існуючий механізм надрокористування базується на платно-дозвільній системі (плата за користування надрами та отримання ліцензії на право користування ними), значна увага в інституціональному аспекті має бути приділена рентному та ліцензійному підходам до регулювання цією сферою.

Платежі за користування надрами як один з видів економічних важелів державного управління сферою надрокористування здійснюються у вигляді:

- нормативних платежів за користування надрами для видобування корисних копалин, а також у цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин;
- рентної плати за нафту, природний газ і газовий конденсат.

В останні роки розміри цих видів платежів устанавлюються Законом України "Про Державний бюджет України", а не нормативними актами уряду, як це передбачено чинним законодавством.

Фахівці відзначають, що існуюча система платежів за користування надрами в Україні є неефективною через невідповідність розмірів платежів економічним реаліям з таких причин:

- розмір платежів устанавлюється без будь-якого економічного обґрунтування, тобто не враховуються гірничо-геологічні умови, стан розробки родовищ та ринкова вартість корисних копалин, що видобуваються;
 - не стимулює надрокористувача до більш раціонального використання надр;
 - наносить великі збитки бюджетам усіх рівнів;
 - найбільша частка прибутку від реалізації видобутої мінеральної сировини залишається в гірничовидобувних компаній (здебільшого приватних).
- Таким чином, існуючий підхід носить не регулюючий, а суто фіскальний характер, причому рента (надприбуток) осідає не в державі як власнику надр, а в надрокористувачів.

Виходячи з економічних реалій, а також зважаючи на те, що гірничу рента – це дохід від плати за господарське використання надр та видобуток корисних копалин, на нашу думку, існуючі базові нормативи плати за користування надрами для видобування корисних копалин мають бути замінені рентними платежами. Методика визначення розміру цих платежів має

враховувати такі основні фактори формування гірничої ренти: гірничо-геологічні умови і стан розробки родовища, кон'юнктуру ринку (ринкову вартість мінеральної сировини, що видобувається та реалізується), обсяги інвестицій надрокористувача та середній річний депозитний відсоток (нормативний прибуток господарюючого суб'єкта) банків.

Такий підхід дасть змогу чітко встановлювати та розмежовувати розмір прибутку держави як власника надр (рентна плата) і надрокористувачами як власниками фінансового та матеріального капіталу від розробки родовищ. Таким чином, економічно обґрунтований розподіл гірничої ренти, з одного боку, забезпечить відшкодування державі вартості ресурсів корисних копалин родовища та відтворення мінерально-сировинної бази, а з іншого – для інвестора – капіталу, що є необхідним для розробки родовища.

Митно-тарифний важіль як різновид економічних важелів управління сферою надрокористування застосовується у зовнішньоекономічній діяльності держави у вигляді встановлення мита на експорт та/або імпорт товарів. Його використання набуває все більшої актуальності у зв'язку з тим, що в Законі України "Про зовнішньоекономічну діяльність" обмежено застосування більшості інструментів зовнішньої торгівлі. Це пов'язано зі вступом нашої держави до СОТ. Відповідно до міжнародних вимог, кількісні обмеження можуть застосовуватись на недискримінаційній основі, ліцензування експорту чи імпорту можливо лише як тимчасовий захід.

Слід зазначити, що принципи СОТ не дають змоги використовувати інші форми і методи регулювання міжнародної торгівлі (установлення квот, санітарно-гігієнічних норм, правил безпеки), за винятком митних тарифів.

Ураховуючи особливу актуальність цього економічного важеля як перспективного та дієвого інструменту розвитку вітчизняної мінерально-сировинної бази, на нашу думку, необхідно найближчим часом на урядовому рівні сформулювати перелік окремих видів мінеральної сировини (у першу чергу стратегічно важливих для економіки держави видів корисних копалин, наприклад, газу природного, на експорт якого в газоподібному та скрапленому стані Законом України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України" № 309 від 03.06.2008 встановлена ставка експортного мита в розмірі 35% від митної вартості нафти, газового конденсату, вугілля коксівного), експорт яких має бути обмежений за допомогою обкладання вивізним митом. Такі дії будуть спрямовані, з одного боку, на раціональне використання вітчизняної мінерально-сировинної бази, а з іншого – на гарантування економічної безпеки держави (власна мінерально-сировинна база в першу чергу має задовольнити всі потреби вітчизняної економіки в мінеральній сировині).

Платежі за геологорозвідувальні роботи як економічний важіль регулювання процесів відтворення мінерально-сировинної бази є обов'язковими для всіх надрокористувачів незалежно від форми власності, включаючи підприємства з іноземними інвестиціями.

Стосовно проведення геологорозвідувальних робіт (ГРР) як основи відтворення вітчизняної мінерально-сировинної бази слід зазначити, що існуюча система бюджетного фінансування геологорозвідувальної галузі

функціонує за рахунок зборів від раніше виконаних за бюджетні кошти цих робіт.

Стягнення плати здійснюється згідно з Постановою Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку встановлення нормативів збору за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету, та його справляння" № 115 від 29. 01. 1999 р. (зі змінами) та Інструкцією про порядок справляння збору за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету, № 105/309 від 23. 06. 1999 року.

Об'єктом обчислення збору є обсяг видобутих корисних копалин – для нафти, конденсату, газу природного, у тому числі метану вугільних родовищ, торфу, сапропелю, сировини для виготовлення оптичної та п'єзооптичної продукції, сировини ювелірної та ювелірно-виробної, підземних вод (прісних, мінеральних, термальних, промислових), ропи, мінеральних грязей і мулу та обсяг погашених у надрах запасів корисних копалин – для інших корисних копалин. Тобто система платежів за геологорозвідувальні роботи побудована на залежності від надходження коштів за видобуті та погашені запаси. А це, у свою чергу, негативно впливає на планування таких робіт і не може забезпечити збалансованого розвитку мінерально-сировинної бази, оскільки фінансування геологорозвідки в основному здійснюється за рахунок надходжень від зборів за ГРР. Через недостатність цих коштів темпи приросту розвіданих запасів по окремих видах мінеральної сировини відстають від обсягів видобутку та погашення корисних копалин і, відповідно, не задовольняють у повному обсязі потреби вітчизняної економіки в них.

Інвестування як один з діючих і впливових економічних важелів управління сферою надрокористування впливає на динаміку процесів відтворення вітчизняної мінерально-сировинної бази та розробки родовищ.

Інвестиції у вітчизняній сфері надрокористування вкладаються у геологорозвідку та безпосередньо в розробку родовищ і ділянок надр.

Інвестування геологорозвідки дає змогу геологам забезпечувати приріст запасів корисних копалин і, відповідно, відтворення мінерально-сировинної бази.

Інвестування в розробку родовищ або ділянок надр дає змогу надрокористувачам збільшити обсяг видобутку та комплексну розробку родовищ (при одночасному зменшенні втрат корисних копалин у надрах за рахунок застосування більш сучасних технологій і гірничовидобувного обладнання та устаткування).

Обсяг інвестицій, за даними Держкомстату України, у фактичних цінах в основний капітал добувної промисловості становив: 2004 р. – 6345,0 млн. грн.; 2005 – 8107,0; 2006 – 8594,0; 2007р. – 12142,0 млн. гривень.

У 2005 році виконання ГРР за кошти державного бюджету становило 301,88 млн. грн.; 2006 р. – 516,2; 2007 р. – 577,87; 2008 р. – 465,3 мільйона гривень.

З метою вдосконалення та реалізації державної інвестиційної політики 2008 року урядом України прийнято два нормативно-правові акти: розпорядження КМУ "Про внесення змін у план заходів щодо виконання

Програми розвитку інвестиційної діяльності на 2002–2010 роки" № 1179-р від 10.09.2008 р., якими, зокрема, передбачається забезпечення прозорості процедури прийняття рішень органами виконавчої влади, стимулювання довгострокового банківського кредитування, усунення структурних деформацій в економіці, розвитку фондового ринку; Постанова КМУ "Про заходи щодо удосконалення роботи органів виконавчої влади з інвесторами" №1024 від 26.11.2008 р., метою якої є вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади, а також рад з питань залучення іноземних інвестицій.

Очікується, що застосування такого механізму позитивно вплине на інвестиційний клімат у різних галузях економіки, у тому числі гірничовидобувній.

Крім цього, на нашу думку, для сприяння інвестиційному клімату вітчизняної економіки, зокрема у сфері надрокористування, треба ухвалити низку законів, в яких прописати норми права, що передбачають гарантії для інвесторів та механізми заохочення інвестицій, запобігання правопорушень у сфері інвестиційної діяльності і створення умов для прискорення технічної і технологічної модернізації основних фондів вітчизняного гірничопромислового комплексу.

Слід зазначити, що також серед дієвих економічних важелів, які можуть суттєво впливати на розвиток вітчизняної мінерально-сировинної бази, є система податкових пільг та субсидій (наприклад, так званий експеримент у ГМК кінця 90-х років, який розповсюджувався і на гірничовидобувні підприємства чорної металургії).

Ці важелі, на наш погляд, слід застосовувати державі під час світової фінансово-економічної кризи при розвідці та розробці родовищ стратегічно важливих видів корисних копалин (наприклад, нафти, газу, уранової руди та ін.).

Адміністративні важелі управління сферою надрокористування полягають у тому, що діяльність державних органів влади, які здійснюють управління цією сферою, втілюється у прийнятті та реалізації відповідних управлінських рішень. Адміністративне управління сферою надрокористування в Україні здійснюється центральними та місцевими органами виконавчої влади й координаційними та наглядовими (Рада національної безпеки та оборони, прокуратура, Держпромгірнагляд, Державна екологічна інспекція).

Ці органи застосовують прямі державні методи управління, що базуються на владно-розпорядних відносинах. При цьому управління діяльністю гірничовидобувних підприємств здійснюється за допомогою програм різного рівня (планів та завдань), наказів, розпоряджень, приписів про заборону певних дій, штрафів, квот, ліцензій, стандартів, дозволів (наприклад, видача дозволів Держпромгірнаглядом на гірничий відвід та початок роботи), державних замовлень (наприклад, державне замовлення на геологоторозвідувальні роботи), тобто адміністративних важелів.

Суттєву роль у надрокористуванні відіграє такий адміністративний важіль, як дозвільна система, що встановлює єдині правила ліцензування для користування надрами при геологоторозвідці та видобуванні корисних копалин

загальнодержавного і місцевого значення, тобто отримання господарюючими суб'єктами ліцензії (спеціального дозволу) надає їм право користуватися надрами на чітко визначений період часу.

Система ліцензування надрокористування в Україні здійснюється на конкурсних засадах (система аукціонів), що прийнята в усьому світі.

До переваг цієї системи слід віднести вилучення з переліку конкурсантів фінансово неспроможних надрокористувачів, гарантування розробки ділянок, що надані в користування фактично з першого дня дії ліцензії, а також відшкодування державі витрат на геологорозвідувальні роботи. Таким чином, аукціон стає джерелом преміювання держави за розвіданий раніше нею природний ресурс. Хто дасть кращу премію, той і буде розробляти ту чи іншу ділянку надр. І, нарешті, аукціонна система ліцензування надрокористування чітко розмежовує сфери діяльності видобувних та геологорозвідувальних підприємств.

Проте така система має і суттєві недоліки. Так, до пасиву діючої дозвільної системи слід віднести термін дії спеціального дозволу (ліцензії). Статтею 6 "Порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами" регламентується, що дозвіл на видобування різних видів корисних копалин надається на термін не більше 20 років, а видобування нафти – не більше як на 30 років. Це є досить значним терміном і за певного збігу обставин такий підхід до максимального терміну дії дозволу може призвести до монополізації видобутку і продажу окремих стратегічних видів корисних копалин (наприклад, нафти, газу). На нашу думку, з метою запобігання такому негативному явищу необхідно скоротити максимальний термін дії дозволу до 6-8 років.

Слід також зазначити, що "Порядок надання спеціальних дозволів на користування надрами" переглядається майже кожного року, а це стримує розвиток мінерально-сировинної бази.

Також до недоліків системи ліцензування надрокористування слід віднести діючу Методику визначення початкової ціни продажу на аукціоні спеціального дозволу на право користування надрами, що затверджена постановою КМУ № 1374 від 15.10.2004 р. із змінами та доповненнями, внесеними постановами КМУ № 1570 від 08.11.2006 р., № 599 від 02.07.2008 р. Згідно з цією методикою визначається початкова ціна продажу на аукціоні спеціальних дозволів на право користування надрами в межах України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони. Цією методикою передбачено застосування коефіцієнта переходу від вартості запасів і ресурсів корисних копалин родовища або ділянки надр до початкової вартості продажу дозволу, який визначається дуже приблизно, оскільки алгоритм його розрахунку не має відповідного економічного обґрунтування. Крім цього, методика не враховує вартості землі (це може бути орна земля) або іншого природного ресурсу (наприклад, лісу), який буде вилучено з господарського обігу, де розташована ділянка надр, що планується до розробки. Такий методичний підхід приводить до того, що стартова ціна продажу на аукціоні дозволів на право користування надрами не відповідає економічним реаліям.

Ми вважаємо, що іншим дієвим адміністративним важелем управління сферою надрокористування є нетарифний метод – квотування та ліцензування.

Цей метод застосовується в економіці при здійсненні як внутрішньо-, так і зовнішньоекономічної діяльності.

Ураховуючи той факт, що в Україні надрокористування є малоєфективним (Указ Президента України "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 червня 2003 року "Про невідкладні заходи щодо підвищення ефективності надрокористування в Україні" № 485/2003 від 6 червня 2003 року), то застосування такого важеля, як квотування (обмеження) обсягів видобутку, експорту та імпорту окремих видів корисних копалин, є необхідним. Це обумовлено такими факторами:

– по-перше, по деяких видах корисних копалин розвідані запаси є незначними, а потреба вітчизняної промисловості в них спланована на багато років уперед;

– по-друге, темпи видобутку окремих видів мінеральної сировини перевищують темпи приросту цих видів корисних копалин. Зараз в Україні питання обмеження видобутку та експорту регулюється такими нормативно-правовими актами: статтею 52 "Квоти на видобуток корисних копалин" Кодексу України "Про надра", Постановами Кабінету Міністрів України "Про надання спеціальних дозволів на користування ділянками надр з метою геологічного вивчення та видобування стратегічно важливих корисних копалин" № 742 від 15.07.1997 р. із змінами та доповненнями та "Про затвердження Положення про порядок установа квот на видобуток окремих видів корисних копалин" № 862 від 22.12.1994 р. На нашу думку, ураховуючи суттєвий вплив на вітчизняну економіку і, зокрема, на сферу надрокористування процесів глобалізації, інтеграції, з метою підвищення ефективності використання фонду надр (виходячи з інтересів національної безпеки держави) необхідно щорічно переглядати Перелік корисних копалин та їх мінімальні стратегічно важливі запаси (постанова КМУ № 742 від 15.07.1997 р.).

Експорт мінеральних ресурсів у нашій державі регулюється статтею 17 Закону України "Про зовнішньоекономічну діяльність" та Постановою Кабінету Міністрів "Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та обсягів квот у 2009 році" № 1123 від 27.12.2008 р. Незважаючи на потужний потенціал вітчизняної мінерально-сировинної бази, економіка України відчуває дефіцит в окремих видах мінеральної сировини (наприклад, вугіллі коксівному). Так, за даними Мінпромполітики України, 2008 року виробництво коксу (6% вологості) порівняно з 2007 роком зменшилось з 20572 до 19465 тис. тонн, або на 5%. На думку фахівців, 2009 року, як і раніше, вітчизняні металурги будуть відчувати дефіцит коксу. Проблема не в існуючих потужностях коксохімічних підприємств, а в їх забезпеченості вугіллям коксівним. Слід зазначити, що обсяги видобутку українського вугілля коксівного давно вже не можуть повністю задовольнити потреби вітчизняних коксохімічних підприємств. Для покриття дефіциту в ньому щорічно в Україну його імпортується до 9 млн. тонн (37–42% від загальної потреби). Ситуація ускладнюється одночасним експортом з України вітчизняного вугілля коксівного.

Беручи за критерій першочерговість забезпечення мінеральною сировиною потреб вітчизняної економіки, вважаємо за доцільне, як тимчасовий

захід на період дії світової фінансової кризи, розширити перелік найменувань корисних копалин додатку № 8 до постанови Кабінету Міністрів України № 1123 від 27.12.2008 р. і внести до нього експортні і водночас гостродефіцитні для вітчизняної промисловості види мінеральної сировини, такі, як вугілля коксівне. Вітчизняна мінерально-сировинна база має в першу чергу працювати на створення ВВП України і задоволення власних потреб економіки держави.

На нашу думку, з метою забезпечення більш ефективного адміністративного управління сферою надрокористування, у тому числі фондом надр, необхідно, щоб прийняття управлінських рішень щодо використання вітчизняного фонду надр органами виконавчої влади базувалось на врахуванні принципів державного управління природокористування: комплексності, платності, екологізації, балансу інтересів суб'єктів процесу природокористування, децентралізації.

Правові (законодавчі) важелі – найважливіші важелі управління, оскільки вони в сукупності створюють правове поле, що регулює гірничі відносини (з приводу використання надр) між суб'єктами господарювання і державою як власником надр у сфері надрокористування. Їх основна функція – формування правового механізму надрокористування, нормативна регламентація управління фондом надр, гармонізація вітчизняної нормативно-правової бази з міжнародними правовими нормами у сфері надрокористування, розмежування прав і повноважень між державою як власником природного ресурсу і надрокористувачами з метою встановлення легітимних умов видобутку корисних копалин та справедливого розподілу гірничої ренти між учасниками процесу надрокористування. Сучасний стан нормативно-правового забезпечення управління вітчизняною сферою надрокористування детально розглянуто в роботі [3].

Таким чином, можна зробити наступні висновки.

1. Виявлено, що:

- інституціональне управління сферою надрокористування базується на правовому, економічному, адміністративно-організаційному методах;
- в умовах сучасної ринкової економіки в основі управління вітчизняною сферою надрокористування лежить платно-дозвільна система.

2. Інституціоналізацію сфери надрокористування слід розглядати як особливий економічний ресурс. При цьому найважливішими інституціональними важелями державного регулювання є інструменти податкової, бюджетно-фінансової, зовнішньоекономічної (митно-тарифної) та інвестиційної політики – це економічні важелі. Крім них, дієвий вплив на розвиток і відтворення вітчизняної мінерально-сировинної бази мають суто адміністративні та правові важелі, які входять до складу інституціональних.

3. Розкрито сутність процесу інституціоналізації сфери надрокористування.

4. Інституціональне регулювання вітчизняною сферою надрокористування полягає в тому, що воно ґрунтується, з одного боку, на законодавчих засадах і державному контролі, а з іншого – на неповній та недосконалій системі норм та правил, що регулюють гірничі відносини в сфері надрокористування між суб'єктами господарювання (надрокористувачами) і державою (власником природних ресурсів).

5. Завданням інституціоналізації сфери надрокористування є створення за допомогою правових, економічних та адміністративних важелів такої системи державного управління фондом надр, яка б, з одного боку, забезпечувала раціональне використання надр в інтересах українського народу, а з іншого – створювала б сприятливий інвестиційний клімат, привабливий для вкладання коштів як вітчизняними, так і зарубіжними інвесторами.

6. За результатами аналізу найвпливовіших інституціональних важелів управління сферою надрокористування розроблені пропозиції щодо підвищення ефективності управління за рахунок формування та вдосконалення рентної, ліцензійної, бюджетної та митно-тарифної політики, які враховують еволюційний характер процесу розвитку мінерально-сировинної бази.

7. На думку авторів, політика держави щодо регулювання процесів відтворення вітчизняної мінерально-сировинної бази має спрямовуватися насамперед на проведення інституціональної реформи в цій сфері з метою формування нової ефективної інституційної структури управління (системи управлінських організацій та установ) і нової системи управління сферою надрокористування шляхом часткової і поступової заміни адміністративних важелів економічними, перш за все податковими та бюджетними.

Література

1. Московський О.І. Інституціональні напрями в сучасній економічній теорії / О.І. Московський // *Економічна теорія*. – 2004. – № 2. – С. 33–44.
2. Сухоруков А.І. Особливості інституціоналізації сфери надрокористування в Україні / А.І. Сухоруков, В.В. Матюха, М.Т. Мовчан // *Стратегічні пріоритети*. – 2009. – № 1(10). – С. 151–158.
3. Матюха В.В. Інституційні особливості регулювання сфери надрокористування в умовах модернізації національного господарства // В.В. Матюха / *Економіка природокористування і охорони довкілля: зб. наук. пр. / РВПС України НАН України*. – К.: РВПС України, 2008. – С. 186–193.

УДК 338 : 504

Т.Л. ОМЕЛЬЯНЕНКО

Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

МЕХАНІЗМИ ТА ДЖЕРЕЛА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМИ В УКРАЇНІ

Доведеним фактом є безпрецедентний масштаб проблем у сфері поводження з відходами в Україні. Вони пов'язані як з великим обсягом утворення та накопичення відходів, так і з неналежною увагою до спричинених ними екологічних ризиків, маючи на увазі створення адекватних організаційно-економічних та науково-технічних передумов вирішення відповідних питань. Воно стосується як державних органів влади загалом, так і підприємств-утворювачів відходів.

Питання фінансування є першим, яке виникає у зв'язку з оцінкою незадовільного стану вирішення проблем відходів. Воно стосується як